

Pospíšil, Ivo

Kompozice české prózy šedesátých let 20. století a její širší souvislosti

Slavica litteraria. 2022, vol. 25, iss. 2, pp. 195-197

ISSN 1212-1509 (print); ISSN 2336-4491 (online)

Stable URL (DOI): <https://doi.org/10.5817/SL2022-2-20>

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/digilib.77321>

License: [CC BY-SA 4.0 International](https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/)

Access Date: 01. 12. 2024

Version: 20230122

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

Kompozice české prózy šedesátých let 20. století a její širší souvislosti

Ivo Pospíšil (Brno)

František Všeticka: *Dekáda naděje. O kompoziční poetice české prózy šedesátých let 20. století*. Praha: CHERM, 2022. 247 s. ISBN 978-80-86370-76-7.

Jméno Františka Všeticky (roč. 1932) se na stránkách domácích slavistických periodik objevuje poměrně často. Je to dáno také tím, kolik knih autor produkuje: je to v podstatě jedna až několik v průběhu kalendářního roku a co je důležité: dokáže své knihy nejen napsat jako nové, přínosné, překvapivé, ale také zajistit jejich vydání, což dnes není právě jednoduché. *Dekáda naděje* odkazuje – přirozeně – k období šedesátých let 20. století, kdy vrcholila první etapa Všetickovy literárněvědné činnosti, jejímž vyústěním byla na hraně sedmdesátých let jeho *Kompozice prózy* (antologie z ruských studií z dvacátých let, 1971), v osmdesátých letech, kdy byly jeho publikační projevy v českých zemích značně omezeny, to byla bratislavská *Kompozičná* (1986). Tituly jednotlivých knih zde nebudeme opakovat, ale zdůrazníme alespoň to, že u Všeticky se vše točí kolem kompozice literárního artefaktu a Všeticka je český, evropský a světový kompozitolog, snad takřka jediný toho jména. To je skutečný unikát spočívající právě v oné badatelské důslednosti. Ale, jak známo, Všetickova činnost je vícerozměrná: je to básník, prozaik, romanopisec, teoretik verše, historik literatury, topolog, topograf a literární geograf, který z tohoto hlediska zmapoval Paříž, Vídeň i Olomouc, Slezsko, Moravu a jiné oblasti: rozumí literatuře anglické, kterou vystudoval u olomouckého anglisty Ladislava Cejpa (1910–1959), stejně jako české, ruské a dalším slovanským. V přítomné knize se zabýval jednotlivými díly a autory čes-

ké literatury zmíněného desetiletí a již výběr děl je originální. Na první místo zařadil Egona Hostovského (1908–1973), českého spisovatele židovského původu, jenž i ve svých dvou emigračních psal – až na výjimky – výlučně česky a který se uměl znelíbit takřka všem – německým nacistům, před jejichž rasovými zákony prchal, komunistům, kteří ho nepřímou donutili k druhé emigraci (zde je zajímavý jeho vztah k emigraci brněnského básníka Ivana Blatného, který tam odešel jako komunist – jeho historie po roce 1989 včetně známé Reinerovy monografie je již jiná kapitola), ale také k české emigraci samotné, k níž byl značně kritický až sarkastický. Všeticka rozebral jeho *Všeobecné spiknutí* (patrně nejlepší jeho dílo) a *Tři noci*. Kompozice je pro Všeticku především záležitost tvarová, morfologická až výtvarná. Klíčem k pochopení jeho analýz je také *Slovník kompoziční poetiky*, který pravidelně doprovází jeho díla jako originální explicit a nesmí chybět ani jmenný rejstřík a ediční poznámka. Vynikající příležitostí pracovat s prvky experimentální poetiky mu poskytl Milan Kundera (roč. 1929) – román *Žert* a povídka *Doktor Havel po deseti letech*, podobně jako próza Josefa Škvoreckého (1924–2012) *Bassaxofon*. Dosti centrální místo mezi zkoumanými díly mají prózy Ivana Klímy (roč. 1931), který, jak známo, vydával svá díla v době normalizace, kdy měl u nás zákaz publikování, v zahraničí a měl tak kromě výše zmíněných autorů mezinárodní pověst (rozebíranými díly jsou *Hodina*

ticha a Porota). Naproti tomu Jaroslav Putík se zdál pozapomenutým; jeho hvězda zazářila zejména na konci šedesátých let minulého století, ale Všeticka ukázal na nadčasovou nápaditost jeho kompozice na příkladu slavné *Smrtné neděle a Brány blažených*. Nesmějí chybět ani Hrabalovy (1914–1997) *Ostře sledované vlaky*, jejichž Oskarem ozdobené filmové adaptace se dobově těšily pozornosti v anglosaském světě: kromě Dubčeka a Pražského jara znali moji studentští kamarádi z mého zahraničního pobytu první poloviny sedmdesátých let o naší zemi právě *Strictly Observed* (v USA *Watched*) *Trains*. Počet děl jednoho autora ve Vsetičkově výběru svědčí o tom, že Ladislava Fukse (1923–1994) určitě pokládá za špičkového prozaika – samozřejmě zde nemůže být jeho asi nejlepší dílo z osmdesátých let *Věvodkyně a kuchařka*, ale je tu *Pan Theodor Mundstock* a *Variace na temnou strunu*. Po jednom díle se dostalo Vladimírovi Körnerovi (možná to byla chyba, neboť tento autor je vskutku špičkový, o to více, že je jako scenárista spojen s řadou filmových podob svých děl, ale i jiných filmů). Vladimíru Páralovi, Aleně Vostřé, Oldřichu Šuleřovi a Františku Neuzilovi (jimi se k slovu dostává i zapomenutá Morava a Slezsko). Vseticka si libuje v číselném kódu kompozice a přesně ukazuje, jak např. počet kapitol, částí apod. souvisí s „filozofií“ díla. Nezapomíná ani na své předchůdce – v případě Hostovského na Františka Kautmana (1927–2016) a Kunderově na Milana Blahynku (roč. 1933): škoda, že neodkázal i na jeho nejnovější bádání, ale snad to souvisí se zkoumanou dekadou; využívá ovšem i jiných autorů spjatých s atmosférou šedesátých let (A. J. Liehm). Není uzavřen ve své monádě kompoziční poetiky: často využívá komparativních vstupů, srovnává české spisovatele mezi sebou, ale také odkazuje k jiným literaturám. To, co je na Vsetičkovi ještě obdivuhodné, je jeho stručnost, zhuštěnost textu, snad inspirovaná ruskými formalisty, kteří byli stejně struční, neboť jak tvrdil Puškin a po něm Čechov: stručnost je sestrou talentu.

Jeho soubory studií a rozborů mají – i když se soustřeďují na českou literaturu – nadnárodní rozpětí, slovanské i mimoslovanské. Zejména

zde najdeme srovnávání s polskou literaturou, jež je Vsetičkovi jako překladateli z polštiny nejbližší, jsou tu mimo jiné osobnosti Tadeusze Nowaka, Juliana Kawalce, Marie Kuncewiczové, Igora Newerlyho, Stanisława Dygata aj. Toto srovnávání jde ovšem výlučně po linii kompoziční poetiky, mimo jiné i číselné, jak je jeho zvykem. Z jiných literatur je tu Angličan Graham Greene v souvislosti s Hostovským, vyskytují se zde ovšem v rámci interní komparistiky také Ivan Olbracht nebo Vladimír Neff – právě pokud jde o umění kompozice. Kunderovy souvislosti jsou mnohem širší – vlivy americké filozofie, ale také naší a evropské renesance a evropského baroka, ale to je podle mého soudu dost matné. V umění kompozičním tu Vseticka uvádí ze sobě blízké anglické literatury Henryho Fieldinga, ale ani tady si nejsem jist přesností tohoto pozorování. Chtěl bych v tomto kontextu upozornit na zpola zapomenutého brněnského anglistu, svého učitele, předčasně zesnulého Aleše Tichého (1931–1988), který dlouhá léta pracoval jednak na bibliografii českých překladů anglické literatury, ale také na teorii anglického románu 18. století, v jehož centru stál mimo jiné právě Henry Fielding (slavisté dobře vědí, že anglický román stál 18. století stál na čele vývoje žánru a že právě z něho nebo na jeho podloží či pozadí vyrůstaly i slovanské romány 19. století, především v té době silný román ruský, např. Nikolaj Gogol, Lev Tolstoj a Fjodor M. Dostojevskij, a polský, mimo jiné Henryk Sienkiewicz, Bolesław Prus a Eliza Orzeszkowa, později na počátku 20. století Władysław Reymont, jak to ve své knize ze sedmdesátých let minulého věku ukázala A. Jelištrátová¹), kromě toho, že byl autorem jazykových učebnic a spoluautorem populárních *Dějin anglické literatury od počátku do poloviny 17. století* (1982, 1989, 1991, 1992); svoji disertaci, skutečný masterpiece *Jednota Fieldingova Josepha Andrewse* dokončil nedlouho před smrtí roku 1987. V několika anglicky psaných studiích, např. *Remarks on the Flow of Time in*

¹ Viz tehdejší naši recenzi: A. A. Jelištrátová: Gogol' i problemy zapadnoevropejskogo romana. Nauka, Moskva 1972. SPFFBU, D 21, 1974, s. 222–225.

*the Novels of Henry Fielding*² nebo *The Inorganic Plot of Joseph Andrews*³ demonstruje jednak jednotu Fieldingova díla, jednak zvláštnosti kompozice jeho tří románů, včetně role časového proudu.

Překvapí, že ve Všetickově knize chybí souvislost Škvoreckého modelu kompoziční poetiky s americkou pózou 20. století, ale to je snad pro její frapantnost nadbytečné. To, co také zarazí, je absence některých spisovatelů a jejich děl, např. Jiřího Šotoly, Arnošta Lustiga nebo Ludvíka Vaculíka, ale odhaduji, že pro autora nebyli z hlediska kompoziční poetiky tolik zajímaví. Komparativní rozpětí mezislovanské a celoevropské by bylo jistě možné rozšířit, stejně jako – kromě externí komparistiky – také o vnitřní, české souvislosti, které tu jsou, ale nejsou tak početné. Stejně tak by si možná některé partie vyžadovaly konfrontaci s novější literárněvědnou produkcí, ale vzhledem ke koncentrovanosti Všetickova přístupu a k tomu, co bychom označili jako stručnost a konciznost, by to mohlo vést k přílišné rozvláčnosti explikace. Uprostřed filozofujících úvah dnešních mladších badatelů, jejich často „zaumného“ jazyka a složité metodologie, onoho „lešení“, jež je ve vědě typické pro začátečníky, v situaci, kdy ani nevíme, zda zůstáváme v hájemství krásné literatury nebo

se přesouváme do novinářské politologie, popularizující kulturologie či dokonce diletující filozofie, je Všetickova zpráva o kompozici české prózy šedesátých let 20. století klasicisticky jasná (*clarus*), přehledná a hlavně nápaditá a beroucí v úvahu literaturu jako *belles lettres*, tedy jako druh umění. Bez tohoto ohledu jsou nám veškeré úvahy pouhými variacemi na téma, jež se dotýká povahy uměleckého písemnictví jen zřídka. Literatura jako umění – nehledě na její materiál, tedy přirozený jazyk v jeho poetické/estetické funkci – je kluzká, ambivalentní, nejistota vzbuzující, podněcující paletu výkladů, již nutno nastavovat do různých stran a nahlížet z různých zorných úhlů, a to se tradicionalistovi a znalci literárněvědného řemesla Všetickovi dokonale daří. To, nač jiní potřebují do sebe se zaplétající složité syntaktické konstrukce, on vystihne krátkými větami, zato prosycenými přesně definovanými termíny a definicemi. V slavistickém kontextu vytváří Všeticka jednak plynulou a invenční návaznost na ruskou formální školu a její kompozitologické studie, jednak začleňuje českou literaturu a další díla slovanského písemnictví do širších, ale nezvyklých kontextů, nikoli tematologických nebo moderně či postmoderně obecně poetologických, ale právě kompozitologických, v nichž zejména v detailech, jež jsou popsány ve zmíněném závěrečném pojednání o kompoziční poetice, nachází mezi jednotlivými díly nové, často nečekané souvislosti a nová propojení.

2 TICHÝ, Aleš: *Remarks on the Flow of Time in the Novels of Henry Fielding*. Brno Studies in English 2, 1960, s. 55–78.

3 TICHÝ, Aleš: *The Inorganic Plot of Joseph Andrews*. SPFFBU, K 3, s. 149–187.

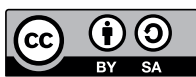
prof. PhDr. Ivo Pospíšil, DrSc.

Ústav slavistiky

Filozofická fakulta, Masarykova univerzita

Arna Nováka 1, 602 00 Brno, Česká republika

ivo.pospisil@phil.muni.cz

Toto dílo lze užit v souladu s licenčními podmínkami Creative Commons BY-SA 4.0 International (<https://creativecommons.org/licenses/by-sa/4.0/legalcode>). Uvedené se nevztahuje na díla či prvky (např. obrazovou či fotografickou dokumentaci), které jsou v díle užity na základě smluvní licence nebo výjimky či omezení příslušných práv.